

J. V. Snellman Maamiehen ystävä- lehden toimittajana

esitelmä Snellman ja suomen kieli–seminaarissa

juhluvuoden pääsihteeri, dosentti Raimo Savolainen

Kuopio 8.1.2006 klo 13.00

Pohjois-Savon liiton maakuntasalissa

Arvoisat kuulijat!

Kuopioon 1844 perustamansa ruotsinkielisen Saiman vanavedessä Suomen sisämaan ensimmäisen kirjapainon perustaja J. A. Karsten haki senaatilta lupaa suomenkielisen 'Maamiehen ystävä' lehden julkaisua varten. Karsten perusteli marraskuussa 1843 jättämäänsä anomustaan sillä, että suomenkielisen kirjallisuuden painaminen harvoin peitti edes painatuskulut. Kannattamattomalla kirjapainotoiminnalla ei edistetty isänmaan kieltä eikä kansansivistystä. Hänen mielestään sanomalehteä julkaisemalla toiminta saattoi alkaa kannattaa. Lehdessä voitiin vaalia myös savon murteen erityispiirteitä.

Sensuuriylihallituksella ei ollut huomauttamista Karstenin anomukseen ja senaatti myönsi luvan 12.12.1843. Lehti sai sisältää pääasiallisesti maatalouden alaan kuuluvia kokeita ja tutkielmia, pienehköjä historiallisia, maantieteellisiä ja teknisiä kirjoituksia, virallisen lehden, Finlands Allmänna Tidningin suomeksi käännettyjä poliittisia uutisia, kotimaan uutisia ja viranomaisten ja yksityisten kuulutuksia.

Maamiemiehen ystävä oli ensimmäinen suomenkielinen lehti sitten Antti Lizeniuksen 'Suomenkielisten Tietosanomien' vuodelta 1776. Karsten oli kätevästi hyödyntänyt tilanteen, kun Kuopioon oli saatu Saiman perustamisen myötä sensori, jonka puuttuminen oli ollut perusteluna ensimmäisen anomuksen tyrmäämiseen vuonna 1841.

Useiden virhetulkintojen vuoksi Maamiehen ystävää on sitkeästi pidetty Snellmanin perustamana, vaikka Karstenin pyynnöstä hän ainoastaan otti lehden hoitaakseen neljän kuukauden ajaksi. Snellman toimitti lehteä Saimansa rinnalla palkkioperiaatteella 14 numeroa tammikuusta huhtikuun alkuun 1844, koska se sopi erinomaisesti yhteen hänen kansallisuusohjelmansa kanssa. Hän saattoi nyt toteuttaa sitä samaa, mitä hän Saimassa vaati sivistyneistöltä: edistää suomenkielisen kansanosan aineellista ja henkistä sivistystä, herättää kansallishenkeä, joka ilmenisi sosiaalisen elämän kaikilla aloilla. Maamiehen ystävä oli tarkoitettu maanlaajuiseksi kansaa valistavaksi yleislehdeksi.

Lehden toimittamiseen Snellman paneutui yhtä suurella tarmolla kuin oman lehtensäkin. Kirjoituksia ei lainattu muista lehdistä vaan hän kirjoitti kaiken itse. Innostus oli suuri, koska taloudellisesti se ei häntä hyödyttänyt. Snellman sai omasta Saima-lehdestään voittoa heti ensimmäisenä vuonna yli 700 hopearuplaa, mikä summa yli kaksinkertaisti hänen rehtorin palkkansa. Karsten sai vielä paremman tuoton Maamiehen ystävästä, jonka tilausmaksut tuottivat vuodessa 600-1000 ruplaa, joista painatuskuluihin meni 300 ruplaa. Karsten kääri lehdestään sievoisen voiton, kun Snellman sai toimituspalkkiota vain 11 hopearuplaa.

Maamiehen ystävä sai heti hyvän vastaanoton. Helmikuussa August-veli Kristiinankaupungista kertoi, että Saima on täällä suosiossa ja siitä pidetään, vain mutkittelevien rivien lukeminen on kiusallista. Maamiehen ystäväälle toivottiin enemmän tilaajia, koska talonpoika ei pidä kiirettä. Samalla veli tiedusteli, voitaisiinko lehti painaa samaan aikaan ruotsiksi sikäläistä rahvasta varten?

Snellmanin laatimissa artikkeleissa kysymys oli selkeän käytännöllisistä neuvoista, jotka tähtäsivät talonpojan oma-aloitteiseen työhön ja tuotoksen lisääntymiseen parempia menetelmiä käyttäen. Ensimmäisessä artikkelissa Snellman meni heti suoraan asiaan: 'Niin sinä myös vaikesti omalla atrallas nurmee käännät ja pelloksi

teet, Kuokalla siinä työssä aikasi kulutat ja selkäs rikot. Mutta Turkulainen ja Hämäläinen ovat viisaammat. He kääntävät atralla enemmän nurmee yhdessä päivässä, kuin sinä kuokalla kymmenesä.’

Maataloutta koskevat neuvot ja opastukset olivat pikkutarkkoja ja toimivia kuten seuraavassa otsikon ’Uusilaatunen navetan rakennus’ ala.’ Lattia navetassa tehdään, niinkuin tavallinen on, viertävä seinästä keskilattialle päin, jossa rännyä pietään. Sitten pitkin tätä seinää, kaksi kyynärätä seinästä, pannaan lattiaan kiini yksi yheksän tuumaa korkia ja 6 tuumaa leviä hirsi. Tämän ylipuolelta pitää veistää ymmyrkäisesti, ettei lehmät teräviä kulmia vasten ittiänsä vahingoita. --- Hirren ja seinän väliin nyt lattialle tehdään pienet kolme korttelia leviät ruuhet, joista eläimet syövät. Näitten takana on sitten vielä viisi korttelia leviä tie hoitajalle, joka oven puolesta patsaan sivutte sinne sisälle käypi. Mutta on vielä kysymys, kuinka eläimet tähän kiini pannaan. Se käypi aivan helposti. Kytkeyksi joka lehmälle rakennetaan kaksi neljä tuumaa leviää ja yhen tuuman paksua tankoa hirren ja orren välille. Näistä pannan vasemmainen molemmasta päästä kiini, mutta oikiapuolinen, joka myös lasketaan sisälle hirteen, pannaan tähän puunaulalla kiini, niin väliälle, että se niinkuin saranoilla pääse liikkumaan oikialle puolelle. --- Lehmälle pitää olla molempain tankoin väli kuusi tuumaa, härälle taikka sonnille kaheksan, ja vasikalle neljä tuumaa. Toisesta kytkystä toiseen ei tarvitte lehmälle enemmän väliä kuin yksi kyynärä kolme korttelia, härjälle kaksi kyynärätä.’

Snellman puuttuui ankarasti talonpoikien viinapolttoon, jonka he selittivät välttämättömäksi rankin takia karjan rehuksi. Snellman kuitenkin lataa:’Sanoo monikin, että viinan poltto on maamiehelle hyödyllinen, sentähän, että mukama se rankki olisi niin hyvä eläville syöttää. Ovat ennen aikaan oppineetkin siinä tuumassa olleet. Mutta nykyisempään aikaan ovat tulleet paremmin asian perille ja ei sitä enään epäile kukaan taitava mies, että kuin elo rankiksi tehdään, niin se on melkeen yksi kaikki kuin sen panisi märänemään, ja että sillä tavalla ei taida elatus lisäyntyä eikä

parata. Tietään se vielä, että rankissa on ätikkata, mitä happaisimpata juomista mailmassa löytyy, jolla itensä saattaa ihminenki tyyni pilata, kuin sitä paljon juopi.— Niin on myös joka emäntä sen havannut, ettei niiden elävitten suolet, joillen paljon rankkia on annettu, taho kestää makkaroitakaan tehdä. Ja on kyllä ymmärrettävä, ettei se elatus saata eläimille hyvä olla, jota ei suoletkaan kestää vastaan ottamaan.”

Asiantuntemuksellaan ja ajankohtaisuudellaan Snellman puhalsi savolaiseen maanviljelykseen artikkeleillaan maatalousneuvonnan hengen, mikä johti vuonna 1861 maanviljelyseuran perustamiseen Kuopioon. Snellmanin sysäys tunnustettiin 1986, kun Kuopion läänin maatalouskeskus juhli 125-vuotista taivaltaan.

Snellmanin käytännön neuvot kulivat rinnan kansansivistyksen kanssa. Hän selitti pirtinlattian tasolla, miten suuri viisaus on halu oppia laskemaan, lukemaan, kirjoittamaan. Melkeinpä kädestä pitäen hän opetti kansaa laskemaan tähän tyyliin:” Pidä nyt silmäs ja korvas oikeen auki ja muista, että numerot ei joka paikalla (taikka sialla) yhtä lukua merkitte. Ja muista vielä, että ne eri paikat luetaan oikialta kädeltä alkain. --- Se on oikeen sanottu. Havaittet sinä nyt sen itte, että vaikka numeron paikat luetan oikialta kädeltä alkain, niin ruvetaan lukuja ulossanomaan vasemmalta kädeltä. Ja tämä sentähden tehään, että on tavallinen isompia lukuja ensimmäiseksi ulossanoa. Ja asia myös sen vaatii.—Niin sanotaan satoja ensimmäiseksi ulos, sitten kymmenisiä, ja viimeiseksi ykkösiä. Jos löytyisi tuhansia taikka vielä isompia lukuja, niin näillä aina alettaisiin lukua ulossanottaissa.”

Snellman selitti lukijoilleen huolellisesti suomen kansan alkuperää ja suomalaisuutta esmerkikis tähän tapaan:”Muut kansakunnat maailmasa tietävät itte jotaan selittää ittestään ja kansan muinosista ajoista, mutta Suomalaisilla on näistä aina ollut yhtä vähän tietoa kuin vielä nytkin on. Ennen muinen tämä tietämättömyys tuli siitä, että meiän esivanhimmamme eivät osanneet kirjottaa eikä lukea. Nyt jokainen melkeen osaa lukea präänttiä; mutta herrasmiehet, jotka ruottalaisista kirjoista ovat saanet

jotaan tietoa entisistä ajoista, eivät huoli mitään talonpojan opiksi pranttäyttää, ja taitaa kyllä talonpojkakin olla hitaampi opetusta hakemaan kuin viina juomaan.”

Koska maassa ei ollut muuta kansankirjallisuutta kuin hengellinen tuotanto, Snellman esitteli lehdessä Suomalaisen kirjallisuuden seuran julkaisemaa kansanrunoutta toteamalla esimerkiksi:”Kyllä sen näistä jokainen ymmärtää, että tämän Seuran päälletarkoitukset mahtavat meidän Isänmaalle hyödylliset olla, kuin vaan hyviä kirjoja löytyy pranttäyttäväksi. Ja tästä kyllä Seuran paraat jäsenet huolta pitävät, ettei huonoja kirjoja vastaan oteta. He ovat ahkerat ja oppineet miehet, Akatemian Professoreista ja niin edespäin. Jos siis tahtosi joku talonpoikainen mies tähän Seuraan myös ruveta, niin hän kirjapräntissä Kuopiossa ja kyllä pappeinkin luona saapi neuvon, mitenkä siihen pääsee. Olispa se kyllä kunniaksi talonpojan säädylle, jos heistä moni mies, jolle Jumala on tavaraa antanut, pienen osan tästä maamiehensä ylösvalistukseen kääntäisi.”

Kalevalaa Snellman esittelee seuraavasti:”Kuin saatte tiedä, että Runoja löytyy Kalevalan kirjassa kaksi neljättäkymmentä, niin sen kyllä arvaatte, että siinä lauletaan monesta muustakin jutusta, paitsi näistä, joista vasta olemme lyhykäisesti puhuneet. Niin ovat he kyllä kaikki hupaiset lukea; mutta muutamat heistä vielä ovat niin suloiset sanoiltaan, ettei paljon löydy toisia näitä kauniimpia ja suloisempia. Lupaa Maamiehen Ystävä vasta tähän panna kappaleita näistä ihanoista lauluista.”

Snellman oli ottanut tehtäväkseen selittää talonpoikaiselle kansalle myös monia vaikeita asioita kansantajuisesti kuten esimerkiksi aurinkokunnan toimintaa.”Ette sitä mahda uskoa, hyvät miehet, mutta on se totuus, että maanpiiri näin kulkee auringon ympäri, kuin on Matti kerää kynttilän ympäri kuletellut. --- Jos tahot Matti ruveta kulettamaan kerää kynttilän ympäri niin hitaasti, että vuoena siinä viivyt, ja jos yhtä aikaa pyörität kerää kerran päivässä puikon ympäri, että myös näet, kuinka päivä ja yö vuorotellen kulkevat yli koko maanpiirin, niin tiedät sinä sitten, mitkä matkat tämä

maanpiiri tekee sekä vuosittain että päivässä; mutta etpä sinä taida tähän tuumaan ruveta. Houkan työpä se oliskin, koska asian ilman tätä hyvästi ymmärtää.” Kuun kierrota Snellman opetti seuraavaa:”Mutta muista sinä Matti, ettei aurinko itte liiku, vaikka hän näkyy muuttavan paikansa maanpiirin käydessä hänen ympäri. Ja jos sinä Maamiehen Ystävän jutuista olet ruvennut pelkäämään, että Kuu myös ej pääse paikaltaan, niin heitä sinä pois ne tuumat. Sillä vaikka aurinko seisoo, kyllä kuu juoksee.”

Maamiehen ystävässä uutisaines jäi vähemmälle, kun pääpaino oli käytännöllisen tiedon jakaminen. Kuitenkin hän kertoi dramaattisia uutisia kuten seuraavaa:”Sicilian saarella Keskimeressä on Etna niminen korkia vuori, joka ennen aikaan usiammasti heitti ulos tulta ja palavaa liekkiä. Sitten tämä vuori kauan aikaa lepäsi. Mutta toissa vuonna lopusta vuotta se taas rupeisi tulta oksentamaan. Nyt taas viime Marraskuussa tähän vuoreen tuli viisitoista isompata ja pienempätä reikää, joista tuli leimahti ylös. Kymmenen näistä reijistä olivat niin lähellä toisiaan, että niistä tuli yksi ainua iso reikä. Ja tästäkö sitten tuli tulta ja liekkiä ja poroa vallaton paljous. Tämä poro ja liekki semmoisesta vuoresta on sulattua kiveä, joka juoksee niinkuin sulanut vaski. Niin myös se nyt virran tavalla kulki vuoren kupeita alaspäin, polttain pellot ja niityt ja metät. Ja on se kaikkiin surullisempi asia, että siinä ovat 130 ihmistä myös henkensä jättäneet.”

Usein uutiset olivat punottu huumoriin kuten seuraavaa:”Englannin Drottningilla esimerkiksi on omiin tarpeesiinsa vuoessa paljo enemmän rahaa, kuin koko Suomenmaassa kruunulle maksetaan. Ei taida siis löytyä toista naitavaa semmosta, kuin oli tämä nejtto aikonaan. Mutta eipä keksineet Kuopionkan pitäjän pohattat mennä Englanniin kosiomaan. Ja ei he vastakaan tule tietämään, mistä löytyy rikkaita tyttäriä, koska ei koko Kuopion pitäjässä usiampi kuin kaksi miestä ole ostaneet tätä Maamiehen Ystävätä. Isot viisaat muka nämät Kuopion pitäjän miehet ovatkin, ettei heille enään ole tarvet oppia mitään.”

Jotkut uutiset olivat myös poliittisia kannottoja kuten seuraava:” Jo on Ruottin 80 vuoen vanha Kuningas, Carl 14 Johan, nukkunut kuoleman uneen. Tämä tapahtui 8 päivänä tässä kuussa kello neljä jälkeen puolenpäivän. Hänen perillisensä Oskar I on nyt Ruottin Kuninkaana. Ei tiedä imetteliä, Ei katala kasvattaja, Mitä miksiki imetti, Kuta kuksi kasvatteli. Johtuu tämä vanha sananparsa kyllä ihmisen mieleen, kuin näkee, kuinka erinäinen on ollut tämänkin Kuningas vainajan elämäkerta.

Maamiehen ystävän artikkelit olivat nimettömiä mutta tyyli ja sisältö viittaavat selvästi Snellmaniin. Itsekin hän todistaa työpanoksestaan kirjeessään J. J. Tengströmille:”Tähän saakka kolmea kirjoitusta lukuun ottamatta, olen kirjoittanut kaikki, mitä lehteen on painettu—rankista, navetan parsista, nauriista.”(22.2.1844). Huhtikuun lopussa 1844 Snellman luopui lehden toimittamisesta, koska kahden lehden toimittaminen oli liikaa koulutyön ohella. Kun Karsten maksoi lehden toimittamisesta huonosti eikä suostunut tekemään siitä kirjallista sopimusta, Snellman luopui tehtävästä 14 numeron jälkeen huhtikuussa 1844. Snellman tunnusti ystävälleen professori J. J. Tengströmille, että kahden lehden oikovedosten lukeminen oli työlästä. Snellman ujosteli kankeaa suomen kielen taitoaan, vaikka Lönnrot väitti hänen osaavan suomea ihan hyvin.” Epäilemisesi siinä asiassa on aivan tyhjää pelkoa.”

Snellmania auttoi suomenkielissä kirjoitusasussa Kuopion yläalkeiskoulun opettajakollega Joachim Zitting. Yhteistyö on aiheuttanut joitain määrittelyongelmia, vaikka vain yhden artikkelin, ”Kertomus kristinopin levittämisestä Suomeen”, loppuun on pujahtanut nimimerkki Z. Siksi Zittingin käsialaa on väitetty olevan myös samantyyppiset nimimerkittömät artikkelit ”Mikä tieto vanhoilla Suomalaisilla oli Jumalasta?”, ”Paavista ja Paavin uskosta” ja ”Kristinopin puhistamisesta Paavin erhetyksestä”.

Näin ei kuitenkaan välttämättä ole, koska nimenomaan Snellmanin teologiset tiedot ja Saksan matkan kokemukset katolisesta maailmasta antoivat hyvät valmiudet näihin tutkielmiin. Saksan matka kirja esimerkiksi sisältää katolisesta uskosta aivan vastaavia kriittisiä sävyjä kuin seuraava lainaus:’ Kuin nyt ei kukaan enää uskaltanut Paavia vastustaa, tuskinpa salaisesti epäilläkkään hänen valtansa laillisuutta, alkoi hän häpiämätä Kristin oppia turmella monenkaltaisilla turhilla ja pahentavaisilla opetuksilla ja valhepuheilla. Niin kielsi hän kaikki papit naimasta ja määräsi, että heidän tavaransa pitäsi tulla Paavin kukkaraan heidän kuoltuansa. Kristityille näyteltiin luita ja kalloja, joita sanottiin edesmenneihen pyhain luiksi ja terveellisiksi tautia poispoistamaan; ja semmosia myötiin kalliin hintaan. Juhlia määrättiin pyhain ihmisten muistoksi, joihin esirukouksien sanottiin paljo voivan Jumalan edesä, jonka tähden heille myös osotettiin Jumalallinen kunnia ja heitä avuksi huuettiin. Vieläpä uskottiin heidän hautapaikoillansa monta ihmettä ja kummitusta tapahtuneen. Näitä ja muita tämänkaltaisia valheita ja jaarituksia neuvottiin silloin ihmisille, mutta Kristuksen ja hänen Apostoleinsa opetukset laiminlyötiin ja unhotettiin. Kaikkein häpiällisimpään juoneen viimeen Paavit mielistyivät, kuin he rupeisivat ihmisille rahan edestä myömään syntiä anteeksi, sekä ennen tehtyjä että niitä, joita vasta aivottiin tehdä; mutta vaikka tämä kauppa aivan hyvästi alussa kannatti, niin se viimeen matkaansaattoi Paavin vallan kukistamisen, sillä ainoastaan tätä kelvotointa kaupantekoa Lutherus ensin vastaanseisoi, kuin hän alkoi Kristin oppia Paavin erhetyksistä puhdistaa.’

Yleisöllä ei ollut aluksi aavistusta, kuka uuden lehden toimittaja oli. Asia paljastui vasta lehdistöpolemiikin kautta, kun Snellman puolusti Maamiehen ystävän artikkeleita Saimassa. Näin kävi esimerkiksi, kun Z. Topelius painotti Helsingfors Tidningarissa, että uuden lehdellä piti olla ’syvästi uskonnollinen pohjaväri’, sillä järkeisusko karkottaisi rahvaan lukijat. Snellman pääsi letkauttamaan tähän Saimassa, että pitikö tätä pohjaväriä sivellä myös uuteen navetan rakennukseenkin.

Snellmanin jälkeen Maamiehen ystävää alkoi toimittaa Zitting apunaan Claes Fredrik Corander. Vuosina 1844-1850 lehti oli levikiltään maan viidenneksi suurin lehti. Lehteä tilasivat innokkaasti suomenkielinen papisto ja talonpojat. Lehden viimeinen ilmestymisvuosi oli 1855 mutta siihen mennessä sen merkitys rahvaan lukutaidon lisääjänä oli toteutunut kuten Snellman alunperin oli toivonutkin. Viimeisen artikkelin viimeiset rivit kuuluvat: Kuin Luoja ihmiselle lahjoitti järjen ja taidon, niin hän antoi nämät lahjat sitä varten että meidän pitää niitä myös viljelemän koko elinaikamme, sillä emme koskaan ylönviisaiksi pääse vaikka kuinka pyrkisimmekin. Mutta eipä kaikissa omat koettelemuksetkan aina auta ja vaivainen on se, jonka täytyy kaikki kokea. Sentähden näyttää tarpeelliselta, että me, järkeämme ja taitoamme viljellessä, otamme muiden opetukset ojennukseksi tutkistelemisissamme. Näitä opetuksia me parahitten käsitämme kirjoista, joihin kukin kokeitansa on kirjoittanut. Tuostapa tuntuisi seuraavan, että hyvän kirjain lukeminen olis sangen hyödyllinen jokaiselle järjelliselle ihmiselle, vaikk'ei meidän kuitenkaan tule uskoa kaikkia kirjoja, ennen kuin tutkimme jos tosia ovat, sillä ei kaikki ole Jumalan sanaa mitä prääntätty on.

Snellmanin henkilökohtainen panos rahvaan lukuinnon virkistämiseen oli harvinainen kokoelma Maamiehen ystävän artikkeleita suomenkielellä, joka ei ollut hänen äidinkieltensä. Harvinaisuus ei johtunut siitä, että hän ei olisi sitä hallinnut. Viimeistään Oulun kouluaikoina hän viimeisteli suomen kielensä koulupoikien kesken Kokkolan lapsuuden leikkien jälkeen ja käytti sitä yhtä sujuvasti kuin muitakin osaamiaan kieliä kuten saksaa, englantia, ranskaa, latinaa, kreikkaa ja venäjää. Suomenkielellä julkaiseminen oli Snellmanilta harvinaista siksi, että muuten hän elämänsä piti kiinni siitä, että tehokkaimmin hän koki julistavansa omalla äidinkiellellään, koska tällä tavalla sai sielunsa mukaan kansakunnan herättämiseen ruotsinkielellä. Juuri tästä syystä hän halusi luoda saman mahdollisuuden kansan enemmistölle, suomenkieliselle rahvaalle, mikä toteutui hän toimestaan vuoden 1863 kieliuudistuksella.